

Monogràfic sobre
I Jornades Escola Infantil
i Comunitat

Revista Electrònica

 investigació
novació

Educativa i Socioeducativa

La medidora intercultural i la seva
tasca en l'acompanyament
socioeducatiu de l'alumnat immigrant
i la seva família

Universitat de les
Illes Balears
1901 - 1970
del 1970

Zohra Laaroussi-Elkati Benabdellah

La mediadora intercultural i la seva tasca en l'acompanyament socioeducatiu de l'alumnat immigrant i la seva família

Introducció

La funció educativa de l'escola infantil és complementària a la que exerceix la família. Ha d'haver-hi una estreta col·laboració entre l'escola i el nucli familiar.

El tema de la col·laboració i relació amb les famílies és propi de l'equip docent, i és molt important que existeixi una línia comuna sobre la manera com s'establiran aquestes relacions (vincles). Per això serà imprescindible un procés de reflexió i posada en comú sobre quin tipus d'activitats podem desenvolupar amb els pares, quins temps hi hem de dedicar, quins instruments tenim per utilitzar...

És important aclarir amb les famílies la complementarietat i diferenciació dels nostres papers respectius, i que en cap moment no es pretén substituir-les en el seu paper, per evitar sentiments de rivalitat.

En definitiva, l'escola infantil estimula obertament la relació, la participació i la col·laboració de les famílies com una de les parts fonamentals de la vida educativa de l'escola.

Zohra Laaroussi-Elkati Benabdellah
Servei de Mediació Intercultural. Delegació d'Educació. Ajuntament de Manacor

Per citar l'article

"Z. Laaroussi-Elkati (2009). La mediadora intercultural i la seva tasca en l'acompanyament socioeducatiu de l'alumnat immigrant i la seva família. *IN. Revista Electrónica d'Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa*, V. 2, n. 1, PÀGINES 85-98. Consultado en http://www.in.uib.cat/pags/volumenes/vol2_num1/laaroussi/index.html en (poner fecha)"

1. La reagrupació familiar i la seva incidència al món escolar

Durant els darrers anys, el fenomen de la reagrupació familiar ha transformat de manera notable la realitat socioeducativa de la nostra comunitat.

Aquest fet ha repercutit en l'augment de les demandes dels serveis, especialment l'educatiu.

Per tant, Aquesta heterogeneïtat ha arribat als centres educatius, on els professionals s'estan trobant amb una problemàtica fins aleshores inexistente, fruit del pluralisme i la diversitat cultural.

A més, el procés de la reagrupació familiar malmena la família i la desintegra, a causa de la llarga espera i la burocràcia que han de suportar els seus membres abans de ser reagrupats:

No se sap quan es produirà la reagrupació, i és com si quedessin aturats en el temps.

Aquest fet provoca la desmotivació i poc interès en el rendiment escolar d'aquests alumnes, ja en el país d'origen.

Aquests alumnes, quan, al final, arriben aquí, es troben amb una altra realitat ben diferent, lluny dels padrins, dels amics, una altre paisatge, uns altres costums, i un altre sistema educatiu (si han estat escolaritzats).

Cal destacar, també, que els motius familiars per iniciar aquest procés són diferents i generen una vivència de la nova situació, que a la vegada, condiciona les relacions internes i socials de la família i de l'infant o jove en referència a la seva nova situació escolar i de relació amb companys (depèn molt de la manera com es sentirà acollit: acceptat o rebutjat).

Per fer front a aquesta situació, les escoles s'han vist obligades a adequar-se, en poc temps, amb pocs recursos i poca formació, per atendre a la diversitat.

2. La mediació intercultural com a un nou recurs a l'abast de tots els professionals de la comunitat educativa

La mediació intercultural a l'àmbit educatiu és un procés lent, difícil complex. No es tracta únicament de les intervencions puntuals del mediador/a i la seva resposta a les demandes educatives, sinó d'una acció estratègica, duradora en el temps i integrada en el PEC.

En bona mesura el futur èxit o fracàs dels alumnes nouvinguts i la seva plena integració estan condicionats pels models educatius, els canvis que s'introdueixen a les escoles i la implicació de tota la comunitat escola entesa en el sentit ampli.

És a dir, la institució escolar per si mateixa no és capaç de completar un projecte pedagògic intercultural, sinó que es necessita d'un projecte social global en el que la interculturalitat no quedi reduïda a l'àmbit escolar i on s'aportin accions des de tots els àmbits de gestió i treball de la societat.

Per una altre banda, els professionals de la docència han de ser conscients de que, perquè l'educació funcioni correctament, es necessita la participació de tots els membres de la comunitat educativa en el procés formatiu i es necessita l'interrelació i comunicació entre el centre educatiu i l'entorn que l'envolta.

El/La mediador/a intercultural com a nou agent social és a l'abast dels membres de la comunitat educativa entesa en un sentit molt ampli.

3- Les funcions del/de la mediador/a intercultural en els centres educatius.

L'eix principal de la intervenció del/de la mediador/a intercultural als centres educatius envolta la relació FAMILIA-ESCOLA considerant-la com a base de totes les actuacions que es poden realitzar amb el professorat, la família i els alumnes per aconseguir una relació harmònica i respectuosa entre tots, a partir d'aquests tres objectius:

- Afavorir l'atenció a aquells alumnes que desconeixen l'entorn educatiu, facilitant-los, així, la seva acollida i la seva adaptació social i escolar.
- Fent prevenció i intervenció en els possibles conflictes derivats de factors culturals, el desconeixement dels codis lingüístics, del sistema educatiu, o del propi procés migratori del alumne.
- Crear o restablir canals de comunicació efectius entre la família i el centre.

Conscient de la nova realitat socioeducativa del municipi, la delegació d'educació de l'Ajuntament de Manacor va posat en marxa, l'any 2001 el servei de mediació intercultural amb uns objectius molts clars:

- Preparar una bona, càlida i efectiva acollida a les famílies novingudes des del principi mitjançant informació, assessorament i orientació. S'han establert dos dies, dilluns i dimarts, per atendre les famílies immigrades d'una manera individualitzada.
- Participar en l'establiment i/o la millora de la relació família-escola.
- Facilitar l'accés de les famílies immigrades als recursos públics i privats perquè puguin participar més endavant en la vida social i pública del poble/municipi d'una manera normalitzada.

4. Seguint aquesta línia d'actuació les funcions de la mediadora intercultural a l'àmbit socioeducatiu i comunitari són els següent aquesta actuació, les funcions de la mediadora intercultural a l'àmbit socioeducatiu i comunitari són els següents :

4.1. Respecte del centre

Facilitar l'apropament de l'escola a les famílies immigrades i viceversa.

Traduccions puntuals de documents que siguin necessaris pel centre i per millorar la comunicació dels professors amb les famílies.

Familiarització del professorat amb algunes claus culturals dels seus alumnes, així com diferents aspectes dels països d'origen que siguin rellevant per la seva atenció (sistema educatiu, mètodes d'educació, rols educatius, agents educatius...)

Treballar conjuntament (quan es faci necessària una mediació simple o una gestió d'un conflicte de caire cultural) amb els tutors, els alumnes nouvinguts i les seves famílies, d'una manera individualitzada.

Col·laborar amb el professorat en la prevenció de conflictes interculturals i la posada en marxa de mesures que millorin la convivència en el centre i les relacions amb les famílies de l'alumnat immigrant.

Mediar en cas de conflictes derivats d'aspectes culturals entre els professors i els alumnes o/i els pares estrangers.

Mediar entre l'alumne estranger i l'orientadora del centre.

Mediar entre la família estrangera i l'orientador/a del centre quan es tracta d'un orientació formativa, laboral, signar les baixes voluntàries dels fills/es, els informes, autoritzacions....

Col·laborar en l'organització d'activitats que permetin i estimulen el respecte a les altres cultures.

Establir vies de comunicació per millorar la relació amb les famílies i la seva progressiva implicació en el centre.

4.2. Respecte als alumnes

Intervenir en el procés d'escolarització dels alumnes immigrants, com també participar en el seguiment de la seva integració educativa, en la seva vessant relacional i afectiva.

Promoure que l'alumnat immigrant desenvolupi estratègies d'adaptació diferents a l'assimilació i al gueto.

Reforçar els marcs referencials dels infants i joves immigrants com a element per garantir l'èxit escolar i formatiu.

Promoció de l'accés del joves d'origen immigrant a la xarxa de centres d'informació juvenil.

Afavorir la participació de l'alumnat immigrant a les activitats extraescolars del centre (activitats esportives, jocs, activitats de suport i reforç escolar, etc.).

Animar a l'alumne estranger perquè s'impliqui activament en les associacions d'alumnes, etc.

Intervenir en els casos en què sorgeixi algun conflicte cultural entre l'alumnat i els seus professors, o entre els mateixos alumnes.

Participar activament en el desenvolupament d'activitats interculturals per a la sensibilització de l'alumnat en general.

Facilitar la "informació" útil per la seva integració en el centre escolar.(la seva procedència, les seves característiques sociolingüístiques, l'entorn sociofamiliar, la seva situació jurídica...).

Ajudar-los a entendre una situació emocional i acadèmica durament influenciada pel procés migratori.

4.3. Respecte a les mares i pares de la societat d'acollida

Els pares i mares autòctons, amb la seva relació amb els altres pares estrangers, exerceixen una gran influència en les actituds que els fills i filles mostren cap a l'alumnat estranger del centre

Partint d'aquesta realitat, la mediadora realitzarà, de forma individual o col·lectiva, reunions amb els representants de las APIMAS dels diferents centres educatius per tal de:

- Conèixer la situació soci educativa de l'alumnat immigrant al centre.
- Col·laborar amb les APIMA en la realització de programes de sensibilització intercultural de les famílies.
- Col·laborar en la promoció de programes de formació intercultural per els pares i mares dels alumnes.
- Intervenir en la prevenció i resolució de possibles conflictes, de tipus social o cultural, amb els pares estrangers.
- Col·laborar en la promoció de escoles de pares.

4.4. Respecte a les mares i pares estrangers

Donar suport a les famílies durant el procés d'escolarització i el primer període d'integració tant dels fills com dels mateixos.

Facilitar a les famílies l'assessorament i la informació sobre els recursos públics i privats que hi hagi al municipi i on s'han de tramitar les ajudes, beques de llibres, la targeta de família nombrosa, targeta sanitària etc.)

En cas de detectar necessitats (socials, laborals, sanitàries, jurídiques, etc.) la mediadora intercultural derivarà aquestes famílies als serveis corresponents (Serveis Socials, Servei d'Orientació Laboral, Serveis Sanitaris, Serveis Jurídics...).

Potenciar que les famílies immigrades coneguin els valors i costums de la societat d'acollida, en particular el sistema educatiu (l'obligatorietat d'escolaritzar el fills nins i nines fins el 16 anys, la llengua vehicular de l'ensenyament i el funcionament dels centres educatius), tant individualment com en grup, aprofitant així les entrevistes inicials, reunions generals a les escoles i els diferents tallers de dones que organitzin els diferents serveis que treballen amb la població immigrada al municipi .(Serveis Socials, Càritas...).

Fomentar l'apropament de la família a l'escola amb la implicació i la participació activa en l'educació del fills i filles.

Assessorar-los sobre la situació emocional i educativa que els fills puguin estar passant durant la primera etapa migratòria i d'integració tant en el centre com en la societat d'acollida.

Afavorir la trobada entre les famílies del centre educatiu pertanyents a diferents cultures (immigrants i autòctones), intentant així que no es formin guetos (exemple: les mares dels dos col.legis de Portocristo)Seguint aquesta línia d'actuació, l'Escola de Pares i Mares seria el millor lloc per fomentar les dites trobades.

Afavorir la participació dels pares d'alumnat estranger en les associacions de pares i mares, el Consell Escolar o altres mecanismes participatius.

Animar els pares estrangers a participar a les activitats en què l'objectiu principal sigui donar a conèixer la seva cultura, els seus costums i tradicions a la resta de la comunitat educativa.(les festes de Sant Antoni, la Rua, la festa de Nadal...).

Per altra banda, els animarà a col·laborar i participar en totes aquelles reunions a les quals els convoqui el centre per tal de valorar la situació socioacadèmica dels fills al centre.

Participar activament a la difusió de la resta de cursos de català que ofereix l'Escola de Mallorquí a la població en general i a la població immigrada en especial.

Organitzar conjuntament amb els responsables de l'Escola de Mallorquí, cursos específics de llengua i cultura mallorquina per pares i mares estrangers.

Facilitar l'accés dels pares immigrants a l'ensenyament i la formació d'adults.

- Difusió dels cursos
- Acompanyaments puntuals per fer la matrícula quan cal

Mediar en la prevenció i la resolució de possibles conflictes que pugin sorgir entre ells i la resta de la comunitat educativa.

Col·laborar en la promoció de programes i projectes que facilitin el major coneixement dels recursos necessaris existents i els circuits d'entrada a aquests.

Fomentar la participació de les famílies immigrants a la vida social i pública del poble (festes populars, activitats esportives, culturals...).

Afavorir la incorporació i la participació de les famílies estrangeres a entitats cíviqes com associacions de veïnats, associació de dones.

Potenciar i fomentar el moviment associatiu entre la població immigrada (associació de dones immigrades Renéixer).

4.5. Respecte a l'EOEP (Equip d'Orientació Educativa i Psicopedagògica).

La mediadora col·laborarà amb la psicopedagoga quan es duguin a terme les entrevistes amb famílies immigrades, en referència a les avaluacions psicològiques que es fan als fills.

Una vegada fetes les avaluacions, explicar a les famílies els resultats i les possibles mesures correctores (necessitat específica d'un suport educatiu pel fill) i les recomanacions de recursos personals i/o materials que podrien millorar l'evolució educativa del fill o la filla.

Col·laborar amb el tècnic/a de servei a la comunitat de l'EOEP en la prevenció de l'absentisme escolar, fer visites conjuntes amb aquest professional al domicili de l'alumne absentista quan calgui.

Facilitar la comunicació entre el tècnic/a de servei a la comunitat de l'EOEP i la família immigrada en situació de desavantatge social, per oferir-los els recursos socials, sanitaris, i activitats encaminades a l'acolliment i la integració del seu fill al nivell escolar i social.

La mediadora, en cas de que sigui un infant amb necessitats especials o amb altre tipus de discapacitat intel·lectual o física (després d'una avaluació psicopedagògica i un dictamen d'escolarització), intervindrà entre la psicopedagoga i la família sobre la proposta d'escolarització i la seva conformitat o disconformitat.

4.6. Respecte a l'equip d'Atenció Primerenca de APROSCOM

Facilitar la comunicació entre els professionals del servei d'atenció primerenca (psicòleg/oga, fisioterapeuta, logopeda, pediatre/a i treballador/a social) i les famílies immigrades amb fills discapacitats.

Conscienciar a aquests famílies de la necessitat i la importància d'anar al servei regularment.

Col·laborar amb la psicòleg/oga del servei a l'hora de donar el suport emocional a aquests famílies durant la primera etapa de detecció de les discapacitats dels fills (a vegades estan angoixades i no ho entenen...).

Explicar a les famílies les pautes de estimulació que donen el professionals d'aquest servei (psicòleg/oga i fisioterapeuta) i animar-los de que ho facin a ca seva per tal de millorar la autonomia personal i la integració familiar, escolar i social.

Conscienciar a aquestes famílies de la situació de discapacitat dels fills i ajudar-los en entendre la tipologia i la discapacitat del fill.

4.7. Respecte al centre de necessitats educatives especials 'Joan Mesquida' de Manacor.

La mediadora intervé entre la psicòloga del centre de NEES Joan Mesquida i les famílies immigrades amb infants discapacitats quan es tracta de:

Entrevistes inicials per conèixer la situació soci familiar de l'alumne amb un dictamen de discapacitat prèvia, explicar als pares les normes del centre, les pautes que han de seguir a ca seva per millorar la adaptació soci familiar i escolar de l'infant.

Les entrevistes inicials per dur a terme les avaluacions psicològiques que dictaminaran el tipus d'escolarització de l'alumnat discapacitat (sola o combinada amb altre centre ordinari).

Explicar a les famílies la importància d'anar al centre regularment.

Facilitar la comunicació entre el treballador/a social i les famílies immigrades amb infants discapacitats en tot allò que fa referència a les sol·licituds d'ajudes econòmiques i materials, la tramitació de targetes de minusvàlid, llibre de família nombrosa, dependència, etc.

Acompanyar el/la treballador/a social a fer vistes al domicili d'aquest alumnat quan calgui.

Mediar entre els professionals del taller ocupacional i els usuaris immigrants per motius culturals o religiosos.

4.8. Respecte a les ONG, associacions i entitats sense ànim de lucre: Càritas, IRES, Creu Roja, ONCE

La mediadora col·laborarà amb els professionals de les associacions esmentades per a la inserció de joves i dones en programes formatius o ocupacionals (cursos de restauració, de cambreres de pisos, d'auxiliars de la llar...).

Els ofereix suport i ajuda durant aquest procés: assessorament, derivació i acompanyament quan calgui.

Coordinar amb els professionals d'aquestes associacions la derivació de les famílies immigrades quan es detecten les necessitats econòmiques, laborals o formatives.

Mediar en conflictes culturals entre els joves del mateix grup ètnic o de diferents nacionalitats.(IRES: Institut de Reinserció Social).

Mediar entre els professionals d'aquest serveis i els beneficiaris dels serveis quan es tracta de qüestions culturals o religioses (APROSCOM).

4.9 Respecte a l'escola d'adults i l'Escola Municipal de Mallorca.

4.9.1. Escola d'adults:

Conscient de la necessitat i la importància de la formació d'adults com una eina imprescindible per a la capacitació i l'adaptació de les famílies immigrades al nivell sociolaboral, la medidora col·labora en la difusió dels cursos de castellà i català per a estrangers, ESPA (ensenyament secundari) i PQPI (programes de qualificació professional inicial).

Quan cal, la medidora acompanya les persones novingudes a realitzar la matrícula.

Mediarà entre els tutors i els alumnes estrangers d'ESPA o/i de PQPI quan es tracti de conflictes de valors culturals o simplement quan calgui una interpretació lingüística.

4.9.2. Escola Municipal de Mallorca

Aprendre el català no sol ser una prioritat per a la població immigrada per diferents motius i factors. Es prioritza en primer lloc l'aprenentatge del castellà.

Aprofitant el fet que el català és la llengua vehicular de l'ensenyament, la medidora, com una agent dinamitzadora, animarà i conscienciarà els pares estrangers per aprendre el català per poder ajudar els fills en els deures escolars.

Conjuntament amb la directora de l'Escola de Mallorca, la medidora participa en el disseny d'un curs específic de llengua i cultura per a mares i pares estrangers.

Col·labora amb la directora de l'Escola de Mallorca en el desenvolupament de la reunió amb les mares estrangeres.

La medidora informa, també, els joves i adults estrangers sobre els cursos de català i el programa del voluntariat lingüístic.

Durant el procés de matrícula, la medidora acompanya, quan cal, les persones interessades.

4.10 Respecte a altres serveis municipals

La medidora intercultural coordina amb els serveis municipals que poden millorar la situació social i acadèmica de l'alumnat estranger i de la seva família:

Els serveis socials, els educadors de medi obert, els serveis educatius municipal, el centre d'informació jove, la biblioteca, els serveis generals, el servei municipal de col·locació, el padró municipal.

4.11 Respecte a l'oficina d'escolarització

La mediadora intercultural es coordina amb els serveis municipals que poden millorar la situació social i acadèmica de l'alumnat estranger i de la seva família:

Els serveis socials: servei d'educador de medi obert, treballadora social d'immigració, el projecte d'acolliment a dones immigrades...

Els serveis educatius municipals: escoles d'estiu...

La biblioteca municipal.

El centre d'informació jove.

El departament d'estadística (empadronament).

El Servei General i altres serveis municipals.

4.12. El/La mediador/a de l'oficina d'escolarització

A partir d'aquest curs escolar 2008-2009, l'Oficina d'Escolarització de Manacor té una mediadora pròpia per atendre, acollir i acompanyar l'alumnat nouvingut durant el procés d'escolarització.

Col·labora amb l'Oficina d'Escolarització i els centres educatius per atendre especialment la preinscripció dels alumnes de primària per passar a la secundària, i assegurar el traspàs d'aquest alumnat d'una etapa educativa a l'altra.

Es coordina amb la mediadora escolar de l'Oficina d'Escolarització per atendre l'alumnat nouvingut (orientació, informació, assessorament i derivació cap a l'Oficina d'Escolarització).

5. Indicadors per a avaluar el Server de mediació intercultural

- Augment del nivell d'autonomia de les famílies immigrants.
- Nivell de satisfacció de les famílies.
- Resolució de casos conjuntament amb altres professionals.
- Nivell de satisfacció dels serveis.
- Canvi d'hàbits i valors tant de les famílies com dels serveis.
- Integració del/la mediador/a en l'equip d'intervenció.

6. Protocol d'actuació del mediador/a intercultural a l'àmbit escolar.

L'oferta educativa dels serveis educatius de l'Ajuntament.

El Servei de Mediació Intercultural: 2001-2008.

La intervenció de la mediadora intercultural en un centre escolar es fa mitjançant un full de demanda.

Els tutors són els responsables de convocar els pares. La mediadora reforçarà aquesta tasca mitjançant telefonades als pares, traducció de les convocatòries de reunió...

L'horari es pacta amb l'equip directiu, l'orientadora i els caps d'estudis i altres professionals (tutors...).

L'horari de visita al centre educatiu és flexible.

Cal intentar que coincideixi amb el dia de visita de l'equip psicològic al centre per tal de coordinar i optimitzar els recursos.

La resta dels agents socioeducatius també demanen la intervenció de la mediadora intercultural mitjançant el full de demanda.

Conclusions

Millorar l'acollida de l'alumnat nouvingut i les seves famílies és un repte per aconseguir una societat futura que practiqui els valors de la convivència a partir d'una declaració d'intencions cap a la població immigrada, per tal de potenciar veritablement el treball comunitari.

Perquè la resposta educativa sigui completa és necessari que hi hagi una total coordinació entre els professionals de l'ensenyament, les famílies i l'entorn cultural i social de l'alumne. En aquest sentit, el/la mediador/a intercultural és un agent social amb qui s'han de coordinar, ja que coneix de primera mà la situació sociofamiliar de l'alumnat immigrant.

En aquest sentit, la mediació intercultural a les escoles es presenta com una eina que garanteix d'una manera conjunta una acció medidora, preventiva, participativa i comunitària.

En definitiva, la mediació intercultural a l'àmbit educatiu implica crear un nou tipus de relacions entre professors/tutors/altres professionals de l'educació/alumnes i les famílies d'immigrants.

Es tracta de processos lents i complicats.

Referències bibliogràfiques

- Alcalde, R. (2005). «La educación infantil como medio de integración sociocultural de las mujeres inmigrantes». A: Flaquer, L.; Solé, C. [coord.]. La utilización de las políticas sociales por las mujeres inmigrantes. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.
- Baum, H. (2003). Con ése no quiero jugar! Barcelona: Oniro.
- Boixaderas, R.; Puig, E. (2003). El meu Àlbum. Qui sóc i d'on vinc. Barcelona: Eumo.
- Besalú, X. (2002). Diversidad cultural y educación. Madrid: Síntesis.
- Blasi, S. (2001). Educació, infància i immigració. Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat "Les noves ciutadanes: immigració i educació". Barcelona.
- Carbonell, F. (coord.) (2000). Educació i immigració. Fundació J.Bofill. Col. Polítiques 27, Barcelona.
- Carrasco, S. (1997). "Usos y abusos del concepto de cultura". Cuadernos de Pedagogía n. 264. Monográfico Hacia una educación multicultural. Barcelona: Paxis.
- Colectivo IOÉ (2003). La escolarización de hijas de familias inmigrantes. CIDE. Madrid: Instituto de la Mujer.
- Duran, T. (2001). Quinzemons. Recull de contes interculturals per a l'escola. Barcelona: Graó.
- Essomba, M.A. (2006). Liderar escuelas interculturales e inclusivas. Barcelona: Graó.
- Essomba, M.A. (2005). "Estrategias innovadoras para construir la escuela intercultural". Jornadas Internacionales de Educación Intercultural e Inmigración. Córdoba.
- Essomba, M.A. (2003). Educación e inclusión social de inmigrados y minorías. Barcelona: Graó.
- Essomba, M.A. (1999). Construir la escuela intercultural. Reflexiones y propuestas para trabajar la diversidad étnica y cultural. Barcelona: Graó.
- Fullana, J.; Besalú, X.; Vilà, M. (2003). Alumnes d'origen africà a l'escola. Girona: CCG edicions.

- Holh, J.; Normand, M. (1999). Construcción y estrategias de la identidad de niños y adolescentes en contexto migratorio. Madrid: Proyecto Itaca, CEPAIM.
- Hungry Wolf, A.; Hungry Wolf, B. (1991). Los hijos del sol: relatos de los niños pieles rojas. Palma de Mallorca: Olañeta.
- Instituto de la Mujer. Selección de materiales didácticos 2003 – 2004. CD.
- Jiménez, C. (1977). “La naturaleza de la mediación intercultural”. Rev. Migraciones n.2, Madrid.
- Monreal, V. (2005). Xenofobia. Madrid: Gaviota.
- Montón, M.J. (2004). Integración del alumnado inmigrante en el centro escolar. Orientaciones, propuestas y experiencias. Barcelona: Ed. Graó.
- Schami–Ole Könncke, R. (2005). Cómo curé a papá de su miedo a los extraños. Barcelona: Riquer.
- Siguán, M. (2003). Inmigración y escuela. Barcelona: Paidós.
- Soto, P.; Tovías, S. (2001). “Explorando las posibilidades de un mundo multicultural en Educación Infantil” (p. 529-590). A: Pujol, M.A. y Vizcaino, M.I. (coord.) Manual para la Educación Infantil. Orientaciones y recursos 0-6 años. Barcelona : Wolters Kluwer España S.A. Cuadernos de Pedagogia.
- Tahar Ben Jelloun. (1998). Papá qué es el racismo. Madrid: Alfaguara.
- Tarabini, A.; Laaroussi, Z.; Haro, E.; Hernández, A.; Garcia, A.; Grimalt, A. (2007). De la ciudadanía formal a la ciudadanía real ? Palma: Leonard Muntaner ed.
- Tarabini, A.; Vidaña, L.; Clemente, S. (2008). La gestió de la diversitat al sistema educatiu de les Illes Balears. Palma: Leonard Muntaner ed.
- Tovías, S. (1993). “Societat pluricultural i educació”. Guix n. 184. Barcelona.
- Tovías, S. (1995). “Pluralismo cultural: un repte per l’escola”. L’Avenç n. 198. Barcelona.
- El portal de la educación intercultural
- http://www.aulaintercultural.org/mot.php3?id_mot=176&lang=ca
- Zohra Laaroussi
- <http://zohra-mujeresdelmundo.blogspot.com>

- Baráibar, J.M.; Carbonell, F. (2005). Inmigración, familias y escuela en educación infantil. Ministerio de Educación y Ciencia; Catarata
- Ortega, I.; Sesma, A.; Hernández, P. (2006). "Propuestas y recursos para la escolarización de alumnado inmigrante". Aula de infantil n. 30, p. 27-31.